

O NĚMÉM ZVONU

Bezpočet je písní veselých o víně, ale jsou i smutné. Mnoho je pijáckých pověstí chmurných, jsou však i nadějně, s předzvěstmi a proroctvími.

Nad městem Prahou na svaté hoře Větrník proti Vyšehradu dal postavit římský císař a král český Karel VI. Kolegium kanovníků s kostelem sv. Apolináře - Apolinář. Kostel s pětilichovou lodí a s dvoudílným, pěti stěnami uzavřeným presbytářem má na jihoboku čtvercovou, do osmiúhelníku pnoucí se věž. Apolinář je těžištěm Nového města pražského. To si nenechají větrníci vyvrátit.

„Neboť sem přenesena kapitula ze Sadské.“ důvodí v diskuzi na srázu přilehlé zahrady Vojtěch ze Strašecího. „Probošt, děkan, kanovníci, kněží, střídníci, sakristán – spolu nás dvacet čtyři duchovních. Studujeme a rozvíjíme teologii, konáme přednášky na univerzitě. Cožpak to nestačí?“

„Naše kolegium a čtyři kláštery nové jak prsty pravé ruky,“ rozvádí Tomáš z Písku. „My jsme palec, dlaně oud nejpotřebnější. Ukazovák je klášter Benediktýnský Na Slovanech, pěstující slovanskou liturgii. Prostředník představuje klášter Augustiniánský na Karlově, který svým učením navazuje na tradici karolinskou. Prsteník patří votivnímu klášteru sv. Kateřiny, patronky Karla IV. A na malíček připadá klášter Panny Marie Na Trávníčku, pěstující kult mariánský.“

„Neboť z našeho ostrohu je rozhled lepší než z ostrohu karlovského,“ míní Olbram z Rokycan.

„Neboť stojíme na místě kaple sv. Jiljí,“ přidává sakristán.

„Slovany mají dodnes starobylý chrámek,“ namítá Olbram. „I Trávníček měl kapli a dodnes má sloup chrámu Svantovíta. Málokterý kostel nestojí na práchnu svatostánku nějakého dřívějšího.“

„Ale kaple sv. Jiljí byla děkovná,“ trvá na svém sakristán. „Děkovná, neodsvěcená, a před ní, jak dokázaly dubové pařezy odhalené při výkopu základů, šuměl zde svatoháj v němž nesměl nikdo ničeho se dotknout, natož stromů kácet či dříví sbírat. To tvůj důvod pokulhává bratře, neboť výš položen Karlov.“

„Karlov o málo výš, rozhled však jako z níž.“ veršuje Olbram.

„Neboť náš zvon je v harmonii rozeznělých zvonů pěti nových kněžišť dominantní,“ uzavírá farář Marek z Opařan.

Pravdu děl přísný Marek. Zvony potříkrát každého dne zotvírají brány duší. Poprvé ráno, kdy slunce vychází, podruhé v poledne, kdy vrcholí a potřetí večer, kdy zapadá. Zvoníci rozkývají zvony všech kostelů, všech svatých míst, a nad Prahou vyrůstá zvukové klenutí. Jak se ten boží orchestr ladí, sehrává a posiluje, zvuková klenba roste výše-výš a od čtyř klášterů nových, jak osudové hlasy nádherné vybíhá k sobě žebroví jeho. Okřídlené oktávy jasní, uspořádávají se a ustalují v nejlibější síle a čekají – v jejich závrtné klenbě chybí vrcholový kámen. Tehdy započne z apolinářské hory hlaholit Emilia, zvon kostela sv. Apolináře. Jakoby vcházela královna. Srdce Emilie bije mohutně, důstojně, slavnostně, co tep, to krok. Jednotliví dvořané, skupiny, hloučky, celé zvonové společenství města zachvívá se ve vši lahodné plnosti - klenák zapadnul na své místo. Královna dochází k trůnu, přehlíží shromážděné a usedá. Chorál kovových hlasů burácí ve velebné symfonii. Když Emilia umlkne, to klenák zmizel. Když oněmí zvony klášterů čtyř nových, to rozpadá se hlaholné křížové žebroví jeho a zvukové klenutí města utichá do nebe.

Historie zvonu Emilia spjata s řádem basiliánsko-benediktinským, založeným Prokopem z Chotouně, opatem arciklášteřa sázavského, nezávislé to štěpnice domácího duchovenstva a

řeholnictva. Jak sv. Prokop s žalem předpověděl, byli českoslovanští mnichové vyhnáni a rozptýleni. S nimi též zvonař z Cinperka bratr Ondřej. Ondřejovy zvony doprovází putování slunce v Chorvatsku, Bulharsku, Srbsku, Dalmácii i v Rusku.

Karel IV. ovládnut myšlenkou sjednocení východních křesťanů s církví římskou vešel ve styk s Dušanem Štěpánem, carem srbským a soustředil sto těch potulných benediktinů do Prahy, kde sloužili v kostelíku Kosmy a Damiána. Jako za časů sv. Benedikta Nursijského na Monte Cassino, vstávali ve dvě hodiny ráno a celý den si dělili na služby Boží, čtení Písem svatých a otcův a na usilovnou osmihodinovou práci. Každý provozoval nějaké řemeslo nebo umění

Zestárlý Ondřej byl získán, aby včas podle dokončení staveb tak zhotovil zvony pěti novým ústavům církevním, aby jejich halas odpovídal významu těch míst. Napřed bývalo ho vidět v každou dobu a za každého počasí na různých, hlavně vyvýšených místech prostoru karlovského, jak oči upřeny do nedohledna, vrcholně soustředěn, postávaje naslouchá. Teprve po roce zřídil zatímní huť Na Slovanech.

Zvonařství je řemeslem nanejvýš uměleckým. Lití zvonů je výkon veskrze nesnadný, vyžadující vedle odbornické dovednosti a bystré tělesné síly též dostatek zvláštního opatrného rizika a nemalé energie i otužilosti duševní. Zhotovení zvonové formy požaduje důkladných příprav, konaných zdlouhavě se svrchovanou péčí a neúmornou trpělivostí. Moment, kdy zvonovina vypouštěna do formy vzrušuje mysl zvonařovu, beztak až do krajnosti napjatou nejistotou, zda se pracně uchystané dílo zdaří, čili nic. I nejproslulejší zvonaři musí někdy své zvony přelévati.

Jedenáctého roku vyčerpávající práce na čtyřech zvonech nových ústavů církevních, zřídil bratr Ondřej poslední zatímní huť na Hoře Větrník pro zvon pátý, pro kostel sv. Apolináře. Podle základního tónu určil základní zvonový průměr, množství zvonoviny, její složení a tvar zvonu. Postavil jádro s pecí a na něm vytvořil model. Na modelu vypálil plášť, nazvedl ho, odstranil model a spustil plášť do původní polohy. Do prostoru mezi jádro a plášť vpustil roztavenou zvonovinu. Po týdnu sejmul plášť, čistil a cizeloval zvon. Zavěsil srdce a připevnil korunu ke hřideli. Sestavil na věži hranici z dubových trámů. Pod svým dohledem nechal zavěsit zvon.

Přišla rozhodná chvíle, dav před chrámem utichá. Přítomen sám císař a král český. Ondřej ve zvonici sám. Mohutný zvon překvapuje elegantním rozevřením. Jeho čepec oddělen od krku jedinou ozdobou, ušlechtilými vystupujícími majuskulemi nápisu Vivos voco, mortus plango, fulgura frango – Živé volám, mrtvé oplakávám, blesky lámu. Pod nezvyklou jednoduchostí lze vytušit, jak zvonový profil od čepce k úhozovému okruhu znenáhla mohutní a odtud k okraji náhle se zužuje. Co účelné, to krásné. Který otrok pracoval kdy jak on? Řeholnický šat na mnoha místech propálen, ušpiněn, potrhán. Kdo pracoval kdy tak rád, s takovou láskou? Pod pralesem šedě povívajících vlasů divoký bílý plnovous, v něm šterbiny zarudlých úzkostných očí, dravý nos. Tělo stráveno na kost, duše vyhořelá.

A už pění vlny zpívajících bronzů čtyř nových kněžišť a na věž doléhá bas faráře Marka: „...podle silnice Emilia, založené konzulem Marcem Aemilianem Lepidem, podle osmi italských provincií, kterými ta cesta probíhá, kde Ravenna, město učedníka sv. Petra, biskupa sv. Apolináře, zasvěcuji a křtím tě jménem Emilia.“

Pojednou vše prochvěno. První úder! Emilia! Druhý úder! Nebe dokořán, čas ustrnul. Základní hluboký tón s ještě hlubší svou oktávou je zcela souzvučný s vyššími a vysokými harmonickými tóny svrchními. Zvon bije plnozvučněji, velebněji než v představách.

Hřbitůvek prostřen u kostela. Třetího dne po slavnosti zasvěcení prvního tam farář Marek pochovává mistra Ondřeje. Poprvé tam Emilia vyzvání mortus plango.

Léta běží, hrobů u kostela přibývá, avšak více než hloubeno hrobů kolébáno kolébek, neboť stavěny kamenné domy a zakládáno mnoho rodin. Několika francouzským řemeslníkům se na Větrníku tak zalíbilo, že zůstávají natrvalo.

Poblíž kapituly nové domy U babice, Na kosti, U jasného slunce, U mystagoga. Starousedlíci tvrdí, že nejstarším stavením ještě z dob kaple sv. Jiljí jest původně poutnická hospoda Na Vinici. Tuto hospodu pravidelně navštěvují i kramáři z Dobyččího trhu, řemeslníci mistrů Viléma z Avignonu a Matyáše z Arrasu, literáti kostelů až ze Starého města, z času na čas různí poslové, trubaduři, formani, komedianti, neuznávaní teozofisté, krajánkové, sousedi, kupci nebo cizozemci. Čepuje se tu řízné pěnivé zlatoklasové pivo vařené z chmele z Vltavských ostrovů, lehká vína větrnická a karlovská i silnější petřinská nebo šarecká. Majitel a hospodský Šimon Drsek zvaný Golem, kterouž přezdívkou ho obdařil jakýsi židovský zlatoděj z Němec, je obrovský chlap neznámé minulosti, se kterým si neradno něco začít. Často až do noci jde z té krčmy rumrejch až strach: Do tlachání a křiku zneřízených třeštíků třaskají korbele, těžké stoly duní pěstními důrazy jak apolykaptické bubny, divočí hrubý chechot mísící se s kalamajkami na rybábky, píšťalu, tamburínu a kovadlinu. Nestoudně až do slabin řeže výskot nočnat Anýžky, Dory či Marjany, bradýř Kobr, živý jak merkuriáš křepčí kol těch poblázněných spustlic a satanášsky je vytáčí, bohapusté řádění, vše z otěží. Kdo chce, zápasí, může se i krutě rvát, ale jen s holýma rukama. Ten šrum přece jen má jakousi lumpáckou úroveň, jakýsi podsvětský řád. Neboť z Golema jde strach. Golem nemá zapotřebí sjednávat si do vinice hlídače. Nachytav na révě chudého studenta s pocestným zabil je, takže každý se u jeho pozemků bojí co jen zastavit. Podle nařízení o ochraně vinic a jejich úrody, položil na mrtvoly po dvou haléřích a tím byl případ vyřízen.

Brzy odpoledne se podél hradeb, vzhůru obávanou Horskou ulicí přiloudává Puby, obtloustlý neohrabaný mládenec až k blbství prostomyslné tváře, přezdívaný podle svého trpělivého bernardýna Pubyho.

„Puby! Mórdyjé pytel! Puby!“ napomíná poslušného psa. „Thák phókój! Hrom tě bac! Puby! No Puby! Thák phókój!“ domlouvá mu bez ustání.

Prostřáček svou směšnost rafinovaně zdůrazňuje a těží z ní. Aby měl za co pít, tolikrát už Na Vinici věrného psa prodal a ten se potom kupci už tolikrát vytrhnul a vrátil se k Pubymu, že další prodeje bývají většinou symbolické: „Prodám Puby,“ oznamuje mládenec už ode dveří. „Koupím,“ ozve se vždy někdo. „Přisedni, dohodnem to.“ Obvyklá cena jsou dva korbele piva nebo tři poháry vína. Potom se Puby, sledovaný svým trpělivým bernardýnem odloudá dolů Apolinářskou ulicí. Jen cizí návštěvníci kupují občas, ke skrývané všeobecné veselosti, za peníze.

Silnější než Golem je kovář Michal Zderad. A silnější než kovář býval zvoník a církevní zahradník František Hrdlo. Rozhodly o tom čestné zápasy: Třikrát zápasil Golem se Zderadem a dvakrát zvítězil Zderad; třikrát se utkal Zderad s Hrdlem a dvakrát zvítězil Hrdlo. Také v pití a podobných soutěžích měl zvoník od Apolináře vrch. O jisté jeho mužské schopnosti vydaly svědectví chraplavé hlasy z křiklavě višňových rtů nadšených pokrutin. Pití bylo však Hrdlovou disciplínou nejoblíbenější. Až pil jak o závod skoro každý den a za pár let se stalo, co se stát muselo - porazil sám sebe. Dva jeho bývalí soupeři se pousmáli: Golem škodolibě a Zderad rozpačitě, jakoby se do bezvědomí ztřískal sám. Hrdloví začali říkat Chřtán; jedvaže trochu vystřízliví, již zase pije. Golem se ušklíbá, ochotně mu nalévá a ještě ochotněji ho vyhazuje.

„Hrdlo-Chřtán!“, křičívali děti. „Hrdlo-Chřtán, de jak Dán! Hrdlo-Chřtán, hledá chrám! Hrdlo-Chřtán!“ Hrdlova Anežka a dvě její děvčátka trou bídu.

„Tvé neštěstí vrhá na církev stín,“ vyčítá Hrdlovi farář Marek, „a to já nechci a nesmím dál trpět. Do zahrady už nechod’ synu, jsi tam nanic, nehoden jsi mzdy své, a věz: selžeš-li i ve vyzvánění, přijdeš i o tuto práci. Víno je svatý nápoj, neradno si sním zahrávat. Víno člověku

náleží v chrámu od kněze, jinde od jiného je zneužitě. Spolu jako s devatenácti jinými nemírně popíjíš víno, tys dvacátý. A každému takovému nenáleží víno ani v chrámu. S vínem v hanbě dotrpíš, bez vína slušně dožiješ.“

Zderad chodí zaražený, Golem se směje. „To Anežka,“ hádají sousedé. „Oba zůstali svobodní. Hrdlo si ji vyzápasil a Zderad ji lituje. A Golem? Nemá ten s ní chtivé plány?“

Jednou odpoledne Golem zas vyhazuje z hospody na ulici do němoty opilého zvoníka. Ten leží v prachu na červencovém slunci a celý se chvěje.

„Hrdlo-Chřtán!“, křičí předvídavé děti, „Hrdlo-Chřtán, ztratil chrám! Hrdlo-Chřtán, propil chrám! Hrdlo-Chřtán!“

Zmátoží se na čtyři a znovu padá. Po hodně chvíli se odpotácí kamsi do křoví.

Až nastal podvečer. Chorál pražských zvonů prochvívá šerem, ustaluje se v obvyklé síle, čeká, ale apolinářský zvon Emilia mlčí. „Co to?“ podivil se kterýsi štamgast v hospodě.

„Co, co to?“ pitvoří se Golem. „To, že Chřtán přišel o zvonictví. Někde zachrápal. Měl jsem ho odsud vyhodit dřív.“

Vyzvánění zvonového společenství utichlo.

„To se mně nelíbí.“ pronesl podkoní Bukvoj.

Samojediný ozval se pojednou apolinářský zvon. Jednou a hned rychle podruhé. Jakoby se někdo vši váhou pověsil na zvoníční lano a už se ho nepustil.

Zderad bouchnul penízem v dlani na stůl. Po něm Kobr a štolbové Kopřiva s Pachtou.

Do kostela přispěchal i farář Marek. Ve věži na zvoníčním laně našli zvoníka oběšeného. Je shledáno, že František Hrdlo v opilosti sám ukončil své žití a po právu má být z města vysmýkán. Leč otec Marek překvapivě určil, aby u zdi hospody Na Vinici ve čpavé půdě byl zakopán.

Vyzvánění se ujal Zderad. Avšak při první zvonitbě vyšel najevo strašlivý stav: Kovové srdce bije, ale zvon mlčí.

Starší dívence Anežky Hrdlové zjevil se sv. Apolinář a pravil: „Každé noci kráčívám Prahou, ulicemi pivem a vínem vratkých zmoženců. Až tři noci po sobě nepotkám žádného takového, vrátím apolinářskému zvonu mistra Ondřeje hlas.“

V Praze je pod tresty zakázáno čepování piva a prodej vín, Pražané přísně vystříhání před pitím, je vyhlášen i týden střízlivosti a v ulicích hlídají zesílené stráže, však nic platno; v několika případech i sama stráž je podroušena. Emilia zůstává němý. Zlé znamení! Tehdy podle rozhodnutí církevní rady svěšen. Přitom jako na protest vyklouznul a strhnul patro věže. Benediktini němý zvon ukryli a do zvonice umístili bezejmenný zvon s hlasem nepřilíš výrazným.

Dál větrniční chlastouni notují draslavé pijácké písničky, dál močí u zdi hospody Na Vinici, nedbaje, že stávají nad Chřtánem. Jen Zderad nepije. Zvoníčné lano ho pálí v mozolnatých dlaních a nenachází klidu.

Koncem léta jde Golem s košem na trávu kol Zderadovy vinice. Kovář stojí u jedné z řady svých keřů, zaujatě prohlíží tu vrchní, tu spodní listí, kroutí hlavou a polohlasně cosi mudroní.

„Copak sousede, mšice?“ ptá se Golem.

„Kdyby mšice!“ vzhlíží Zderad jakoby překvapen. „Kdoví, co to k čertu je?“ a začal rýčovat zem od jednoho z viničných kmínků. „Třeba je to nějaká nákaza. Vykopu ho a spálím.“

Golem vchází do vinice, přistupuje, též zkoumá listoví a naklání se nad odhalené kořánky: „Nic mu není,“ říká podezřívavě.

Zderad mu zastupuje cestu k pěšině. „Tys úkladná příčina Hrdlovy smrti, že Anežka vdovou ubohou Šimone Drsku, Goleme prokletý!“

„Já že... Ustup!“

„V páte knize Mojžíšově přikázáno: ‚Když vejdeš do vinice bližního svého, najez se hroznů podle libosti do sytosti své, avšak do nádoby své ničeho nedáš.‘ Milý chlapec přišel sem kdysi, student s mošničkou s knihami, kterého utratil u svých keřů.“

Golem vytrhnul zpoza opasku nůž. Zderad mu hbitě zachytil ruku - praskla jakoby zlomil větev. Vzápětí popadl dubový kůl. Kovářsky jistě máchnul do řvoucí hlavy - pukla jakoby rozbil hrnec povidel. Z chřípí, uší a huby vyhrkla krev. Obrovské tělo padlo. Zderad naň položil dva haléře.

Znovu kopáno u zdi hospody a vedle Chřtána zakopán je Golem. Šíří se řeč o Drskovi loupežníkovi, uprchlém galejníkovi stíhaném až kdesi v Mállí spravedlivým černošským panovníkem Mansá Sulajmánem, o najímaném vrahovi, který jen díky zásluze na útěku Karla IV. ze zajetí polského krále Kazimíra byl v Čechách vzat na milost.

Později Zderad proslul jemným kovotepectvím u Benediktinů Na Slovanech. Hezulky Anny Hrdlové zhubila angina mázdřivka. Nešťastnice vstoupila do kláštera dominikánek, kde k ní přilnula její jmenovkyně, dcera pražského purkmistra Václava z Rokycan, snoubenka Bohuslava Hedvábného, záhadně zmizelého stavitele fantastického chrámu Karlovského.

V den smrti nabyla matka Anna nečekané síly a v jasnovidném zanícení vyřkla proroctví: „Vězte sestry! Koncem tisíciletí svitne doba zlověstných hvězd, hvězd pyšných nad zlato a troufalých nad krev, kdy z Čechů vzejde muž hodný zasloužilých předků i jména svého, neboť on, ze vzdělců karolinských léčitel, neokázale však umanutě osídlí Apolinář. On povede nové chřtány k střízlivosti, on očistně provane Prahou a sv. Apolinář vrátí zvonu chrámu svého boží hlas.“

*Šestému sjezdu pacientů protialkoholní léčebny Apolináře v září 1978
při příležitosti jejího třicetiletého trvání pod vedením MUDr. Jaroslava Skály (1948-1978).*

15. 9. 1978 v pražském Domě umělců pověst přednesl člen činohry ND Radovan Lukavský.